

Др Мирослав Врховшек

професор емеритус Привредне академије, Нови Сад

УСЛОВИ ОДГОВОРНОСТИ ПРАВНОГ ЛИЦА ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО*

Законодавство Републике Србије до сада је регулисало одговорност правног лица само као субјекта прекршајне одговорности или као субјекта одговорног за привредне преступе. Данас је неспорно да и правна лица могу бити одговорна за кривична дела. Одговорност правног лица за кривична дела је релативно нови институт у савременим правним системима, а недавно је уведен и у правни систем Србије, јер је његово постојање неопходно у борби против привредног и организованог криминала. Стога је и било потребно да се створи законска могућност процесуирања правних лица за кривична дела.

У раду се анализира да ли су питања која обухватају основне услове одговорности правног лица за кривично дело у закону добро и адекватно решена у складу са наведеним правним стандардима садржаним у бројним међународним документима и препорукама ЕУ у вези са одговорношћу предузећа (привредних субјеката), односно правних лица за кривична дела учињена приликом обављања њихових делатности.

Кључне речи: *Услови одговорности правних лица.– Границе одговорности.– Кривична дела правних лица.*

1. О НЕОПХОДНОСТИ УВОЂЕЊА ОДГОВОРНОСТИ ПРАВНИХ ЛИЦА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА У КАЗНЕНОПРАВНИ СИСТЕМ СРБИЈЕ

Неспорна је чињеница да одговорност правних лица за кривична дела постепено, али незаустављиво утире пут у законодавству европских, па и већине држава у свету. Француска, једна од земаља која је најдуже и најдоследније заговарала теорију *societas delinquere*

* Рад првенствено анализира одредбе тек усвојеног Закона о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/08.

non potest је, новелом кривичног закона од 22. јула 1992. године,¹ увела одговорност правних лица за кривична дела. У Европи је одговорност правних лица за кривична дела уведена и у Португалији (1984), Шведској (1986), Холандији (1991), Финској (1995), Данској (1996), Белгији (1999), Естонији (2002), Швајцарској (2003), итд. Немачка ово питање на посебан начин уређује кажњавањем за прекршаје по закону из 1968. године. Словенија је то учинила тако што је у свој Кривични законик унела одредбу чл. 33, којом је омогућила увођење кривичне одговорности правних лица.² То је и учињено доношењем Закона о одговорности правних лица за кривична дела.³ Босна и Херцеговина су 2003, а Македонија 2004. године унеле у своје кривичне законе посебне одредбе о кривичној одговорности правних лица, а Хрватска је 2004. године донела посебан Закон о одговорности правних лица за кривична дела. Црна Гора је у чл. 31 Кривичног законика, који носи поднаслов „Одговорност правних лица за кривично дјело“, утврдила могућност увођења одговорности правних лица за кривично дело доношењем посебног Закона о одговорности правних лица за кривична дјела.⁴ Тај Закон је усвојен на Уставотворној скупштини Републике Црне Горе 27. децембра 2006. године.

Државе које припадају систему *common law*, већином познају одговорност правних лица за кривична дела у облику *corporate liability*, која се у неколико разликује од континенталног права.

Успостављање одговорности правних лица за кривична дела препоручује, такође, више међународних правних докумената. Комитет министара Савета Европе је 1988. године донео препоруку број R(88)18 са насловом *Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of their Activities*. У њој је државама чланицама препоручено уређење питања одговорности правних лица за кривична дела, чему су следили бројни документи Савета Европе са истим захтевом. Међу такве спада и Конвенција о заштити животне средине путем кривичног права из 1998. године, која је већ у преамбули државама чланицама налагала успостављање одговорности правних лица за кривична дела учињена у њихово име, за њихов рачун или њихову корист на штету околине. Други важан документ је препорука Комитета министара Савета Европе R(96)8 са на-

¹ *Nouveau code pénal, mode d'emploi*, 1992.

² Кривични законик Републике Словеније, *Урадни лист Републике Словеније*, бр. 63/94.

³ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Урадни лист Републике Словеније*, бр. 59/99.

⁴ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Сл. лист Републике Црне Горе*, бр. 70/03 и 13/04.

живом *Crime Policy in Europe in a Time of Change*, који у делу о привредном криминалу државама јасно препоручује успостављање казнене одговорности правних лица за кривична дела.

Акциони програм за борбу против корупције (*Programme of Action against Corruption*), који је донет од стране Комитета министара Савета Европе новембра 1996. године, посвећује велику пажњу одговорности правних лица за кривична дела корупције учињена у име и за рачун правних лица.

Готово истоветан однос у вези са овим проблемом има Европска унија, која такође у неколико својих важних докумената потенцира потребу одговорности правних лица за кривична дела. Програм заједничке акције број 97/154/ЈНА против трговине људима и сексуалног искоришћава деце (*Joint action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children*), коју је донео Савет ЕУ 24. фебруара 1997. године, јасно је захтевано утврђивање одговорности правних лица за ту врсту кривичних дела када су извршена у име, за рачун или у корист правних лица. Још чвршће је ова одговорност правних лица утврђена у Конвенцији о заштити финансијских интереса Европске уније (*the Convention on the protection of the European Communities' financial interests*) од 26. јула 1995. године.

Развојни тренд показује да ће одговорност правних лица за кривична дела, пре или касније, државе чланице Савета Европе и Европске уније морати да утврде у својим законодавствима. Темелји одговорности правних лица упућују на пут којим се искључује могућност објективне одговорности, већ је неопходно утврдити посебан облик кривичне одговорности који ће бити прилагођен карактеру и особинама правних лица.

Ваља напоменути да је и у нашој правној теорији већ више пута истицана потреба замене привредно-преступне одговорности кривичном одговорношћу правних лица.⁵ За разлику од већине европских земаља казнена одговорност правних лица у Србији није нешто сасвим ново, већ је реч само о томе да се радикално трансформише постојећа одговорност правних лица за привредне преступе.⁶

⁵ М. Врховшек, „Ка новим решењима одговорности правних лица за привредне преступе“, *Правни живот* 4/1995; исти, „The liability of legal persons for Economic crime in Yugoslavia“, *British South Slav States Law Association Newsletter*, Summer 1998, London; исти, „Одговорност правних лица за привредне преступе и кривична одговорност правних лица *de lege ferenda*“, *Право, теорија и пракса* 4/1999; И. Симовић-Хибер, „Кривична одговорност правних лица и привредни преступи: да ли је разликовање само термилошке природе?“, *Анали Правног факултета у Београду* 5/1995.

⁶ З. Стојановић, *Правно-филозофске концепције у предлогу Кривичног законика Србије и Кривичном законик у Црне Горе, Казнено законодавство: Прогресивна или регресивна решења*, Београд 2005, 20.

Због свега изнетог је и потребно размотрити питање увођења кривичне договорности правних лица за кривична дела, односно одговорности правних лица за кривична дела у казнено правни систем Србије.

2. ПРЕЛАЗАК РУБИКОНА

Народна скупштина Србије је усвајањем Закона о одговорности правних лица за кривична дела прихватила становишта изнета у нашој правној теорији о неопходности увођења одговорности правних лица за кривична дела у казнено правни систем Србије. Уједно је прихваћено да је успостављање такве одговорности могуће и потребно, пре свега из криминално–политичких разлога. Такође, овакво решење је неопходно ради усаглашања са правним стандардима садржаним у многобројним релевантним међународним документима као и ради уједначавања са већ постојећим кривичним законодавствима у државама чланицама Европске уније, која већ регулишу питање одговорности правних лица за кривична дела.

Такво поступање законодавца је у потпуности у складу са активностима које се одвијају на универзалном плану (на пример, кроз Конвенцију УН против транснационалног организованог криминалитета са допунским Протоколима из 2000. године), односно на регионалном плану, кроз међународне правне документе Европске уније или Савета Европе (на пример, Препорука Савета Европе о сузбијању организованог криминала из 1996. године, Препорука Савета Европе о одговорности предузећа за кривична дела из 1988. године, Кривичноправна конвенција против корупције из 1999. године и др.)

Може са са основом тврдити да је у чл. 6 поменутог Закона изражена срж идеје о посебном правном основу за одговорност правног лица за кривично дело. Он гласи:

Правно лице одговара за кривично дело које у оквиру својих послова односно овлашћења учини одговорно лице у намери да за правно лице оствари корист.

Одговорност правног лица из става 1. овог члана постоји и ако је због непостојања надзора или контроле од стране одговорног лица омогућено извршење кривичног дела у корист правног лица од стране физичког лица које делује под надзором и контролом одговорног лица.

Одговорност правног лица заснива се на извршењу одређеног кривичног дела од стране његовог одговорног лица. Овакво решење засновано је на идентификационој теорији или теорији *alter ega*, која је најзаступљенија у државама Европске уније, али и у земљама анг-

лосаксонског права, нарочито у Енглеској, САД и Канади. Тако је, рецимо, поступљено у новом *Code Penal* Француске, где је у члану 121. 2. утврђено: „правна лица, изузимајући државу, кривично су одговорна за кривична дела која су учинили, за њихов рачун, њихови органи или представници“. Истоветно решење налазимо и у законодавству Словеније, Федерације БиХ, Републике Српске, Дистрикта Брчко и Црне Горе.

Ради се, дакле, о извршењу једног или више кривичних дела за која одговарају и правно лице и одговорно лице које је својим чињењем или нечињењем извршило одређено кривично дело, иако се у чл. 6, ст. 1 говори, у ствари, само о основу одговорности правног лица. Имплиците, међутим, произилази и кривична одговорност одговорног лица, јер је оно и учинило кривично дело на коме се потом и заснива одговорност правног лица. То значи да тиме што је у чл. 6, ст. 1 утврђен основ одговорности правног лица, није истовремено искључена и одговорност одговорног лица за исто кривично дело јер га је сам и учинио. Овакво решење је у потпуном складу са тачком 5 Препоруке Бр. R(88)18 Комитета министара у вези одговорности предузећа која имају статус правног лица за кривична дела учињена у пословању,⁷ која гласи: „наметање одговорности предузећу не ослобађа одговорности физичко лице уплетено у кривично дело. Уствари, лица која имају управљачке функције требало би да буду одговорна за кршење дужности које су изазвале извршењем кривичног дела“.

У чл. 5, ст. 2 Закона о одговорности правних лица за кривична дела Републике Словеније је децидирано одређено да: „Одговорност правног лица не искључује кривичну одговорност физичких, односно одговорних лица за извршено кривично дело“.

На исти начин је поступљено и у Кривичном закону Македоније,⁸ с обзиром да је у чл. 28а утврђено да кривична одговорност правног лица не искључује одговорност извршиоца кривичног дела.

Да би се стекао правни основ за одговорност правног лица за учињено кривично дело неопходно је да се на страни одговорног лица испуне три услова. Први је да је одговорно лице учинило неко кривично дело предвиђено у Кривичном закону или тзв. споредном законодавству. Други услов је да је одговорно лице кривично дело учинило у оквиру својих послова, односно овлашћења, и трећи услов је да је одговорно лице имало намеру да за правно лице оствари корист.

Утврђивање да ли је одговорно лице учинило кривично дело врши се на начин предвиђен у Кривичном закону за све остале

⁷ Усвојена од Комитета министара Савета Европе 20. октобра 1988. године.

⁸ Законот о изменување и допуњавање на Кривичниот Законик, *Службен весник на РМ*, 19/2004.

учиниоце кривичних дела, што значи да је извршилац својом радњом учинио дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено (чл. 9 КЗ). Одредба чл. 7, ст. 1 Закона предвиђа да се одговорност правног лица заснива на кривици одговорног лица, што такође потврђује да је основ одговорности правног лица субјективизиран и заснован на теорији индентификације. Општи принцип је да правно лице може бити кривично одговорно исто као и физичко лице. Принцип је заснован на теорији да су директори и високи управљачки органи који делују у име предузећа – сами предузеће: они су *alter ego* предузећа, са резултатом да се њихова кривица приписује предузећу, чинећи га кривично одговорним. Неколико европских правних система, међутим, не прописује, или не прописује у потпуности, кривичну одговорност правних лица: они се држе традиционалног принципа да само физичка лица могу бити крива. Концепција нашег законодавца о одговорности правних лица за кривична дела је стриктно заснована на теорији индентификације, односно теорији *alter ego*.

За правилно схватање одговорности правних лица за кривична дела корисно је осврнути се и на решење у погледу одговорности правних лица за привредне преступе у периоду од 1998–2002. године, како би се пратио континуитет у размишљању при изналагању решења за казнену одговорност правних лица, па при томе и казнене одговорности правних лица за привредне преступе. Тако је у коначној верзији текста предлога Закона о привредним преступима, који је Комисија Владе СРЈ доставила Савезној скупштини 2002. године, а који стицајем околности никада није дошао на дневни ред, у чл. 10 било утврђено:

(1) Правно лице је одговорно за привредни преступ ако је до његовог извршења дошло радњом или пропуштањем дужног надзора од стране органа правног лица или од стране одговорног лица у том правном лицу или радњом другог лица које је било овлашћено да у његово име поступа.

(2) Правно лице, које је на основу уговора или другог правног посла преузело вршење одређених послова, када је могућност преносења тих послова законом изричито предвиђено, одговорно је за привредни преступ под условима из става 1. овог члана.

(3) Правно лице неће одговарати за привредни преступ ако одговорно лице или друго лице које је било овлашћено да поступа у име правног лица није поступало са умушљајем или из нехата.

Очигледна је корелација између предвиђеног решења о одговорности правних лица за привредне преступе и решења о одговорности правних лица за кривична дела у чл. 6, ст. 1, па и ст. 2 истога

члана Закона. Оба решења се заснивају стриктно на индентификационој теорији, односно теорији *alter ego* као најприхватљивијој.

Управо због тога је законодавац у чл. 6, ст. 1 и 2 Закона избегао могућност, која је иначе предвиђена као таква, у цитираној тачки 3. општих разматрања Препоруке R(88)18 Комитета Министара државама чланицама, да се предвиди одговорност правних лица за кривична дела и по основу пропуштања дужног надзора од стране органа правног лица, какво је решење, иначе, познато у многобројним законодавствима других држава. То решење је засновано и на неким другим теоријама, као што су субсидијарна (заменичка) одговорност и организациона одговорност правних лица, према којој правно лице одговара самостално за учињено кривично дело због неодговарајуће организације, односно лошег избора менаџмента и сл.

Тако рецимо, у смислу одредбе чл. 4 Закона о одговорности правних лица за кривична дела Словеније, правна лица одговарају за кривично дело које је учинио извршилац у име, за рачун или у корист правног лица уколико:

1. *Кривично дело представља извршавање противправне одлуке налога или одобрења руководећих или надзорних органа правног лица;*
2. *Уколико су руководећи или надзорни органи правног лица утицали на извршиоца или су му омогућили извршење кривичног дела;*
3. *Уколико располаже са противправно стеченом имовинском користи или користи предмете настале извршењем кривичног дела;*
4. *Уколико су руководећи или надзорни органи правног лица пропустили дужан надзор над законитошћу рада њима подређених радника.*

Типичан пример организационе одговорности садржан је у Кривичном закону Аустралије (*Criminal Code Act*) из 1995. године. Овај акт уводи концепт прописивања кривичне одговорности правних лица када управни одбор, високи орган управљања или пословна (организациона) политика подстичу ситуације које доводе до извршења кривичних дела.

Најближи решењу из постојећег Закона о привредним преступима је решење кривичне одговорности правних лица из чл. 28а Кривичног законика Македоније, према коме правна лица кривично одговарају не само путем одговорности одговорних лица, него и путем пропуштања дужног надзора од стране органа управљања.

Према одредби чл. 3 Закона о одговорности правних лица за кривична дела Хрватске казниће се правно лице за кривично дело одговорног лица ако се њиме повређује нека дужност правног лица

или је њиме правно лице остварило или требало остварити противправну имовинску корист за себе или другога. Под условима из првог става овог члана правно лице ће се казнити за кривична дела прописана Кривичним закоником и другим законима у којима су прописана кривична дела.

Решење питања одговорности правног лица за кривична дела садржано у одредби чл. 6 поменутог Закона је индентично предлогу који је био утврђен у чл. 10 Нацрта Закона о привредним преступима из 2000. године, у коме је било утврђено да је правно лице одговорно за привредни преступ ако је до извршења привредног преступа дошло радњом њеног одговорног лица или пропуштањем дужног надзора од стране одговорног лица у том правном лицу. Ни ту, дакле, није била предвиђена могућност заснивања одговорности правног лица за привредни преступ на основу радње пропуштања дужног надзора од стране органа управљања. Ово решење је у поменутом Нацрту Закона о привредним преступима образложено на следећи начин:

„У ст. 3, чл. 10 унет је став праксе који је оријентисан ка ограниченој објективној одговорности правног лица, у смислу да се за постојање те одговорности тражи виност одговорног, односно овлашћеног лица. Овај став праксе има своје оправдање, јер је у случају чисте објективне одговорности правног лица долазило до нелогичних случајева да правно лице одговара и кад је привредни преступ учињен под утицајем принуде или претње неурачунљивог одговорног лица. Ово је везано за допуну чл. 1 јер је потпуноје регулисана област одговорности за привредне преступе“. Дакле, такав предлог је био усмерен ка субјективизацији одговорности правних лица за привредне преступе, насупрот до тада важећем већинском схватању да је та одговорност објективна, а да је само одговорност одговорног лица субјективна.

Све ово доказује да је уношење одговорности правних лица за кривична дела у законодавство Србије само наставак већ успостављене одговорности правних лица за привредне преступе и да се без обзира на велики број нових теорија по питању те одговорности, она и сада заснива на истим или сличним решењима као и у Закону о привредним преступима. Није се зато у правној теорији произвољно тврдило да је одговорност правних лица за привредне преступе у ствари кривична одговорност правних лица, са напоменом да су је неки теоретичари ипак називали „паракривичном“ одговорношћу, са предлогом да се она мора заменити са „чистом“ кривичном одговорношћу правних лица.⁹ Коначно је то сада прихваћено у новом Закону о одговорности правних лица за кривична дела. Ово се решење, уз-

⁹ М. Врховшек, *Одговорност правних лица за привредне преступе или кривична одговорност de lege ferenda*, 10–12.

гред речено, једино у Кривичном закону Македоније, исправно, тако и назива (чл. 28а носи наслов „Кривична одговорност правног лица“).

Трећи услов за могућност заснивања одговорности правног лица за кривична дела огледа се у томе да се мора утврдити да је учинилац одређеног кривичног дела имао намеру да на тај начин за правно лице оствари корист. Овакво решење је, почев од Кривичног законика Француске, уграђено у већину кривичних законика земаља чланица Европске уније, али и земаља насталих распадом СФРЈ.

Потребно је, дакле, код учиниоца кривичног дела утврдити намеру да се његовим извршењем прибави за правно лице нека имовинска или било каква друга корист. За могућност заснивања одговорности правног лица за извршено кривично дело није од значаја да је правно лице ту корист и остварило. Насупрот оваквом решењу у новом српском Закону, у чл. 4 Закона о одговорности правних лица за кривична дела Словеније и у чл. 28а Кривичног законика Македоније, предвиђено је да је неопходно да је та корист за правно лице и остварена. У чл. 3 Закона о одговорности правних лица за кривична дела Хрватске је, пак, утврђено да се та одговорност може засновати ако је извршењем кривичног дела од стране одговорног лица правно лице остварило или је требало да оствари противправну имовинску корист за себе или за другог. Идентично решење овог питања утврђено је и у Закону о одговорности правних лица за кривична дела у Црној Гори.

Међутим, тач. 1. Препоруке R(88)18 Комитета Министара Савета Европе државама чланицама предвиђа да би предузећа требало да буду одговорна за кривична дела учињена у пословању, чак и када је извршено кривично дело страном интересима предузећа. У тачки 18. Препоруке I. 1. која излаже главни предмет, предвиђено је да би предузећа требало да буду одговорна за кривична дела учињена у вршењу својих делатности. То се примењује се независно од тога да ли су радње које представљају кривично дело предузете у сврху прибављања користи предузећу или су стране тој сврси. Ипак, ово би требало тумачити у вези са Препоруком I. 4, која се бави ослобађањем од одговорности. Према тач. 4, предузеће би требало да буде ослобођено од одговорности када његово управљање није уплетено у кривично дело и када је предузело све неопходне кораке да се спречи његово наступање.

Шта је разлог да се у Закону одустало од препорученог решења спорног питања? Основни разлог је што се у смислу чл. 6, ст. 1 Закона одговорност правног лица за кривично дело заснива само на одговорности одговорног лица (његовој кривици) за учињено кривично дело, а не и на пропуштању дужног надзора од стране органа

управљања или пак на радњама органа управљања којима се доприноси учиниоцу да учини кривично дело. Пошто овај услов није предвиђен, онда и не постоји могућност ослобађања правног лица од одговорности за учињено кривично дело, јер се и не може ценити да ли су колективни органи управљања пропустили или не дужан надзор над пословањем правног лица или, пак, да ли су или не допринели извршењу одређеног кривичног дела и да ли су или не предузеле све неопходне мере да се спречи његово извршење. Доказ изнетом налазимо, између осталог, и у решењу основа одговорности правног лица за кривично дело предвиђеног у чл. 6, ст. 2 Закона, који гласи: „Одговорност правног лица из става 1. овог члана постоји и ако је због непостојања надзора или контроле од стране одговорног лица омогућено извршење кривичног дела у корист правног лица од стране физичког лица које делује под надзором и контролом одговорног лица“.

Значи, ни у овој одредби се не предвиђа пропуштање дужног надзора од стране колективног органа управљања, као што је то био случај код одговорности правних лица за привредне преступе, већ само непостојање надзора или контроле од стране одговорног лица над другим физичким лицима у правном лицу, која немају својство одговорног лица.

Према томе, одговорност правног лица се не може заснивати на извршењу кривичног дела од стране других лица која немају својство одговорног лица, већ је потребно да је истовремено одговорно лице пропустило дужан надзор, односно контролу над радом тих осталих лица. У том случају, уколико се утврди да је извршено кривично дело од стране лица која немају статус одговорног лица, а није изостао надзор или контрола одговорног лица над њима, правно лице би могло бити ослобођено за кривично дело извршено под тим условима.

На крају, истакнимо још да је у чл. 5 Закона о одговорности правних лица за кривична дела Црне Горе питање стицања имовинске користи за правно лице путем извршења кривичног дела усклађено са поменутом препоруком, с обзиром да је утврђено да „одговорност правног лица постоји и онда када је деловање одговорног лица било у супротности са пословном политиком или налозима правног лица“. Оваквом решењу се у кривичноправној литератури већ износе примедбе постављањем питања како ускладити овај услов са претходнима, по коме одговорно лице треба да делује у име правног лица, у оквиру својих овлашћења и са намером прибављања имовинске или друге користи правном лицу, а да одговорност постоји чак и ако је деловање одговорног лица било у супротности са пословном политиком или налозима правног лица. Нису ли ови основи међусобно кон-

традикторни? У сваком случају овај последњи основ би требало у Закону преиспитати.¹⁰ Јер, ако је одговорно лице поступало супротно политици и налозима правног лица, то би требало да представља управо разлог за искључење одговорности правног лица, с обзиром да одговорно лице поступа ван оквира својих овлашћења.

Неконсеквентност оваквих решења произилази из тога што је одговорност правног лица везана искључиво за поступање одговорног лица, а не и за радње или пропуштање дужног надзора од стране органа управљања и надзора правног лица.¹¹

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Законодавство Републике Србије до сада је регулисало одговорност правног лица као субјекта прекршајне одговорности или као субјекта одговорног за привредне преступе. Данас је неспорно да и правна лица могу бити одговорна за кривична дела. Одговорност правног лица за кривична дела је нови институт у савременом правном систему и његово постојање неопходно је у борби против привредног и организованог криминала (на пример, у извршењу кривичног дела трговине људима често су укључена правна лица која се баве различитим делатностима – превозом, пружањем услуга посредовања при запошљавању и слично). Стога је и било потребно да се створи законска могућност процесуирања правних лица за кривична дела.

Развојни тренд показује да ће одговорност правних лица за кривична дела морати у својим законодавствима да утврде све државе чланице Савета Европе и Европске уније. Темелји одговорности правних лица указују да више неће бити довољна само објективна одговорност правних лица, већ да је неопходно утврдити посебан облик кривичне одговорности, који ће бити прилагођен карактеру и особинама правних лица.¹²

Идеја кривичноправног кажњавања правних лица, уз истовремено кажњавање одговорног лица, се јавља као последица појаве развородних облика криминала (наведимо, тек примера ради, организовани, привредни криминал, дела против животне средине и

¹⁰ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Закона о одговорности правних лица за кривична дела*, Цетиње 2007, 26.

¹¹ В. Камбовски, „Превенција и репресија корпоративног економског криминала“, Златиборски дани права 2008, *Зборник радова „Промене у правном систему Републике Србије“*, Нови Сад 2008, 134–135.

¹² М. Врховшек, „Нешто више о ратификованим међународним конвенцијама у области кривичног права“, *Право-теорија и пракса* 11/2002, 8.

здравља људи) који се не може спречити кажњавањем појединца, али је забрана рада правног лица врло делотворна мера. Ове мере се сматрају ефикасним у превентивном смислу, али се њима тешко могу казнити заиста криви појединци. Дерогирањем правила *societas delinquere non potest* отварају се безбројна питања редефинисања индивидуалистички конципираног кривичног права.¹³

Већина норми међународног кривичног права које налажу инкриминисање појединих понашања као казних дела и примену других казних мера и поступака (конфискација, итд.) има карактер норми стандарда. Обавеза за њихово испуњавање подразумева уношење инкриминација и врсте одговорности за поједине субјекте (правна лица) у позитивно казнено законодавство појединих држава.¹⁴ Тако је текст поменутог Закона усаглашен са правним стандардима садржаним у следећим међународним документима: Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе, Конвенција Уједињених нација против корупције, Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, Конвенција Организације за економски развој и сарадњу о борби против подмићивања страних државних службеника у међународним пословним трансакцијама, Препорука R(88) 18 Комитета министара Савета Европе у вези с одговорношћу предузећа за кривична дела учињена приликом обављања њихових делатности. На основу свега изложеног може се основано закључити да су питања која обухватају основне услове одговорности правног лица за кривично дело у Закону добро и адекватно решена у складу са наведеним правним стандардима садржаним у многобројним међународним документима и препорукама Савета Европе у вези са одговорношћу предузећа (привредних субјеката), односно правних лица, за кривична дела учињена приликом обављања њихових делатности.

Ипак, питање основа одговорности могло је бити решено и на другојачији начин. Пре свега, ту мислимо на околност да се у нашем праву кривична одговорност правних лица, као новина, надовезује на решења која су већ постојала у нашем казненом систему у облику одговорности правних лица за привредне преступе, која је дала добре резултате преко 60 година на криминално политичком плану суз-

¹³ И. Симовић, *Казне у предлогу кривичног законика Србије, Казнено законодавство: Прогресивна или регресивна решења*, Београд 2005, 119; иста, „Кривична одговорност правних лица и привредни преступ: да ли је разликовање само терминолошке природе?“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3/1995.

¹⁴ В. Камбовски, „Примена међународног казног права у националном казненом законодавству: покушај синтезе“, *Примена међународног кривичног права у националном законодавству* (Уводно излагање на међународном научном скупу у организацији Удружења за међународно кривично право), Интермекс, Београд 2005.

бијања делатности правних и одговорних лица којима је угрожаван уређени привредни или финансијски систем једне земље. У том систему се основ одговорности правних лица заснивао пре свега на чињеници да правна лица врше радње преко својих органа управљања, пропуштањем дужног надзора или контроле над радом одговорних лица, с тим да су те радње са правног гледишта њихове радње, а не радње лица која су их у име правног лица предузеле. Ове радње истовремено, представљају и манифестацију воље правног лица која није позајмљена од органа, већ постоји као колективна воља правног лица, као целине, а преко органа се само изражава. Из тога произлази да одговорност правних лица за привредне преступе није изведена од физичких лица која у име правног лица делају, већ је заснована на самим радњама правних лица које су, као такве, правно признате. Кроз њихово предузимање изражава се однос правних лица према њиховим обавезама које за њих настају из права која су им призната.¹⁵

Овакво решење основа одговорности могло је бити уграђено и у основ одговорности правних лица за кривична дела у новом српском Закону о одговорности правних лица за кривична дела, како је то урађено у истоветним законима Словеније, Федерације БиХ, Републике Српске, Дистрикта Брчко и Македоније, дакле, на решењу које се заснива на концепцији аутономне одговорности правног лица. Додатни разлог налазимо у чињеници да је овакав начин регулисања основа одговорности правних лица за кривична дела предвиђен већ наведеном Препоруком R (88) 18 Комитета министара Савета Европе, као и то да је овакав модел уграђен у многобројне конвенције и резолуције донете на међународном плану.

Аутономна или претпостављена одговорност правног лица у наведеним законима, препорукама и конвенцијама се заснива на противправном поступању органа правног лица, а не на неким, посматрано са аспекта одговорности, неутралним чињеницама, које се узимају као довољан основ за објективну одговорност, као то, на пример, да је дело извршено од стране одговорног лица или да је исто извршено у корист правног лица. Неконсекветност основа одговорности правног лица за кривично дело у новом српском Закону, исто као и у црногорском, произлази из тога што је одговорност правног лица везана искључиво за поступање одговорног лица, а не и за радњу пропуштања дужног надзора од стране органа управљања и надзора правног лица.

¹⁵ М. Ђорђевић, *Кривична одговорност правних лица*, Београд 1968, 109.

Miroslav Vrhovšek, PhD

Professor Emeritus
Business Academy, Novi Sad

CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSONS

Summary

The National Assembly of the Republic of Serbia recently enacted the *Law on Liability of Legal Persons for Criminal Offences*. The new Law indicated a shift toward the new conception of liability of legal entities in Serbian law. The author scrutinizes its provisions, and concludes that they are in compliance with the international documents and recommendations on corporate criminal liability. Nevertheless, the author disapproves of the newly introduced grounds of criminal liability of legal persons. Namely, the new rules concerning the grounds of liability could have been put together in a way which would be less extravagant from the viewpoint of the Serbian doctrine of criminal law, and more in line with the prevailing ideas on grounds of criminal liability of legal entities.

The author points out that the idea of corporate liability is no stranger to the Serbian criminal law and legal doctrine. Still, one of distinctive features of Serbian law was that legal persons were subject only to liability for commercial offences – as opposed to criminal offences, for which solely natural persons could have been held liable. The new *Law on Liability of Legal Persons for Criminal Offences* brought a change in this understanding. The author examines the ideas behind the two solutions and criticizes the new one as inconsistent; since it makes liability of legal entity contingent on the acts or omissions of natural person acting on its behalf – while it falls short of establishing liability of legal entity for failing to perform (via its organs) oversight or control over the acts or omissions of natural person acting on its behalf.

The author maintains that the idea of liability for commercial offences subsisted in Serbian law for more than 60 years; and responded well to the need to suppress the wrongful activities of legal persons, and natural persons they employ. Furthermore, this idea does not contravene any of the international documents and recommendations on corporate criminal liability. On the contrary, it survived recent changes in the laws of most of the countries in the region, which traditionally regard liability of legal entities as liability for *commercial* offenses – and not as liability for *criminal* offences. This is true for the Republic of Slovenia, the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Srpska, Brčko District and the Republic of Macedonia.

Key words: *Criminal liability of legal entities. – Conditions of liability. – Grounds of liability. – Limits of liability.*